

Dossier: «La jornada laboral i la intel·ligència artificial: un equilibri delicat però necessari» coordinat per Pau Cortadas Guasch

PERSPECTIVES PER AL FUTUR

Anàlisi de l'evolució de la jornada laboral a Espanya

Pilar Cuadrado

Banc d'Espanya. Departament d'Anàlisi de la Situació Econòmica

RESUM L'evolució de la durada de la jornada laboral és un dels determinants de la contribució del factor treball al creixement del producte de l'economia. La proposta de reducció de la jornada laboral sense modificar el salari en un context de digitalització de l'economia, augment de la productivitat i necessitat de millorar la conciliació del treball i la vida personal ha suscitat un gran interès en l'anàlisi de l'evolució que han seguit les hores treballades per ocupat a Espanya, i també les perspectives que, en un futur, es mantingui el perfil moderadament decreixent que aquesta variable ha mostrat en les últimes quatre dècades.

La reducció de la jornada laboral mitjana¹ a Espanya entre 1987 i 2023 (de 37 a 30,9 hores setmanals) reflecteix un conjunt de canvis estructurals de l'economia en aquest període, com l'augment del pes del sector serveis o l'embranchada de la parcialitat. La pandèmia va intensificar el descens de la jornada laboral mitjana, encara que posteriorment s'ha recuperat fins a reprendre la tendència de suau caiguda que seguia abans d'aquesta. En mitjana, les jornades laborals són ara al voltant d'una hora inferiors que abans de la crisi sanitària, si bé s'aprecien diferències entre branques. De cara al futur, factors com l'envelliment demogràfic, el pes creixent de les branques de serveis i la tendència a l'augment de la taxa de parcialitat suggereixen que es podria prolongar la tendència descendent en les hores per ocupat.

PALAUDES CLAU ocupació; jornada laboral; tendència històrica; pandèmia

1. Jornada laboral mitjana com a resultat del quocient entre el nombre total d'hores efectives setmanals treballades per tots els ocupats i el nombre total d'ocupats de l'economia. És a dir, en el càlcul estarien incloses, a més de les hores treballades en ocupacions de jornada completa també les corresponents a l'ocupació a temps parcial. Així mateix, inclou no només les hores treballades en l'ocupació principal, sinó també en ocupacions secundàries. No obstant això, cal esmentar que la mesura plantejada de reducció de la jornada laboral involucraria, almenys en la seva gran majoria si no és íntegrament, només les jornades laborals en l'ocupació principal.

PROSPECTS FOR THE FUTURE

Analysis of the evolution of the workday day in Spain

ABSTRACT *The evolution of the duration of the workday is one of the determinants of the contribution of the work factor to the growth of the economy's product. The proposal to reduce the workday without modifying the salary in a context of digitization of the economy, increased productivity, and the need to improve work-life balance has raised great interest in analysing the evolution that working hours in Spain have followed, as well as the prospects that, in the future, the moderately decreasing tendency that this variable has shown over the last four decades will continue.*

The reduction in average² working hours in Spain between 1987 and 2023 (from 37 to 30.9 hours per week) reflects a set of structural changes in the economy during that period, such as the increasing importance of the services sector and the rise in part-time employment. The pandemic intensified the decrease in the average workday, although it subsequently recovered before resuming a trend of gradual decline. On average, workdays are now one hour less than before the pandemic, although there are differences between sectors. Looking ahead, factors such as demographic aging, the growing significance of services, and the tendency to increase the rate of part-time work suggest that the downward trend in working hours could be prolonged.

KEYWORDS *employment; workday; historical trend; pandemic*

2. Average working hours result from the quotient of the total number of effective weekly hours worked by all employed persons and the total number of employed persons in the economy. That is, the calculation would include, in addition to the hours worked in full-time jobs, those corresponding to part-time employment. Likewise, it includes not only the hours worked in the main job but also those in secondary jobs. However, it should be noted that the proposed measure of reducing the working day would involve, at least in the majority if not in its entirety, only the working days in the main job.

Introducció

El nombre d'hores treballades per ocupat condiona en quina mesura contribueix el factor treball a la producció de béns i serveis. Un augment del nombre de treballadors –marge extensiu de l'ocupació– equival, si el nombre d'hores per ocupat –marge intensiu– roman constant, a un increment del factor treball. Com a resultat, augmenta el nombre total d'hores treballades en l'economia. No obstant això, si hi ha un augment d'ocupats, però cadascun d'ells treballa menys hores, es frena el ritme de creixement de les hores treballades que, fins i tot, es poden arribar a reduir.

D'aquesta manera, l'anàlisi de les hores per treballador és clau a l'hora d'explicar tant les tendències a llarg termini de l'ocupació com les seves fluctuacions cícliques. D'una banda, el perfil històric descendent d'aquesta variable ha limitat la contribució del factor treball a l'activitat econòmica. D'altra banda, el nombre d'hores treballades per cada empleat constitueix un instrument de flexibilitat³ de les empreses que els permet, davant perturbacions negatives, ajustar-ne els costos laborals sense recórrer a ajustos de plantilla.

Aquest article se centra en els aspectes tendencials de les hores treballades per ocupat a Espanya per a la qual cosa s'utilitza un període dilatat de temps que comprèn des de 1987⁴ fins a 2023 i intenta identificar els determinants que estan darrere d'aquesta tendència descendent.

1. Tendència històrica del nombre d'hores treballades per ocupat a Espanya

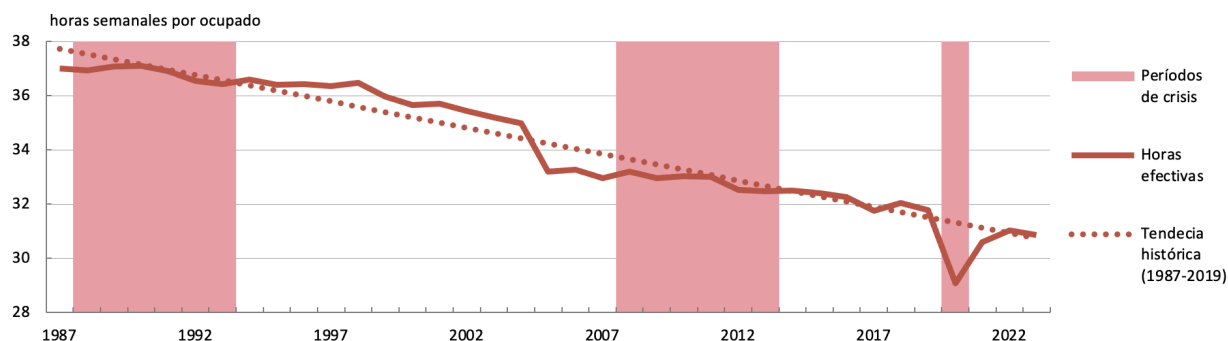
Segons l'Enquesta de població activa, a Espanya, les hores treballades cada l'any per ocupat s'han reduït entre mitjans anys 80 i 2023 entorn de les 300 hores (un 17% de caiguda). Això equival a un descens de la jornada setmanal mitjana des d'unes 37 hores fins a 30,9 (figura 1).

Durant la pandèmia de la COVID-19⁵ la jornada setmanal va intensificar⁶ substancialment la seva caiguda i més que en crisis anteriors i, una vegada superada la crisi sanitària, es va anar recuperant gradualment fins a reprendre la tendència històrica descendent en 2022.⁷

Aquest perfil històric descendent reflecteix, en termes generals, factors comuns a altres economies, com el progrés tecnològic (Boppart y Krusell, 2020), que ha permès guanys de productivitat que donen lloc a un augment de les hores assignades a l'oci a costa de les destinades al treball. En tot cas, alguns canvis estructurals, encara que també observables a escala global, han ocorregut probablement encara més en l'economia espanyola, particularment si ens cenyim als últims quaranta anys. Aquestes transformacions inclouen la major especialització en serveis de l'economia, la progressiva incorporació de la dona al mercat laboral, la tendència cap a una ràtio de parcialitat més gran i, més recentment, l'envelliment demogràfic.

3. Un exemple molt particular en aquest sentit el va donar la pandèmia per COVID-19, que va originar un context idoni per a l'ús de la durada mitjana de la jornada laboral com a instrument d'ajustament del grau d'ús del factor treball, gràcies a l'ús generalitzat dels ERTE.
4. L'anàlisi tendencial es deté el 2019 amb l'objectiu d'evitar que els efectes de la crisi sanitària el contaminin.
5. En termes agregats, les mesures de política econòmica adoptades, entre les quals destaquen els ERTE, van afavorir que l'ajustament de la xifra total d'hores treballades sorgís juntament, principalment, amb seu marge intensiu –nombre d'hores per ocupat– en lloc de l'extensiu –nombre d'ocupats. Entre el quart trimestre de 2019, just abans de la pandèmia, i el segon trimestre de 2020, moment en el qual eren més intenses les restriccions introduïdes per contenir els contagis, el nombre mitjà d'hores per ocupat a la setmana va caure en gairebé set hores, un 21 % de la jornada setmanal. (Cuadrado, 2023). <https://www.bde.es/f/webbde/SES/Secciones/Publicaciones/InformesBoletinesRevistas/BoletinEconomico/23/T1/Fich/be2301-art14.pdf>
6. Els col·lectius més afectats van ser els ocupats en branques d'activitat en què la interacció social exerceix un paper més rellevant, com l'hostaleria, el transport i el comerç. En aquests casos, les hores per persona es van arribar a reduir gairebé a la meitat. En el costat oposat, l'agricultura i les branques menys intenses en contacte social i amb una proporció més gran de llocs de treball susceptibles de ser exercits en remot, com els serveis d'informació i comunicacions o activitats financeres, van ser les menys afectades. Per característiques demogràfiques i socials, gairebé no s'aprecien diferències excepte pel que fa a l'educació: la jornada dels qui tenien un nivell educatiu més alt va caure, de mitjana, unes quatre hores, mentre que la de la resta se'n va reduir en gairebé nou. Una possible explicació seria que aquells amb un nivell educatiu més baix solen ocupar llocs amb més interacció social, és a dir, els més afectats per la pandèmia. Entorn del 40% dels ocupats amb educació baixa treballaven en comerç, transport i hostaleria en el quart trimestre de 2019 (Cuadrado, 2023). <https://www.bde.es/f/webbde/SES/Secciones/Publicaciones/InformesBoletinesRevistas/BoletinEconomico/23/T1/Fich/be2301-art14.pdf>
7. No obstant això, en branques, com la indústria, les administracions públiques o l'educació, entre d'altres, la jornada setmanal es troba per sota del seu perfil històric.

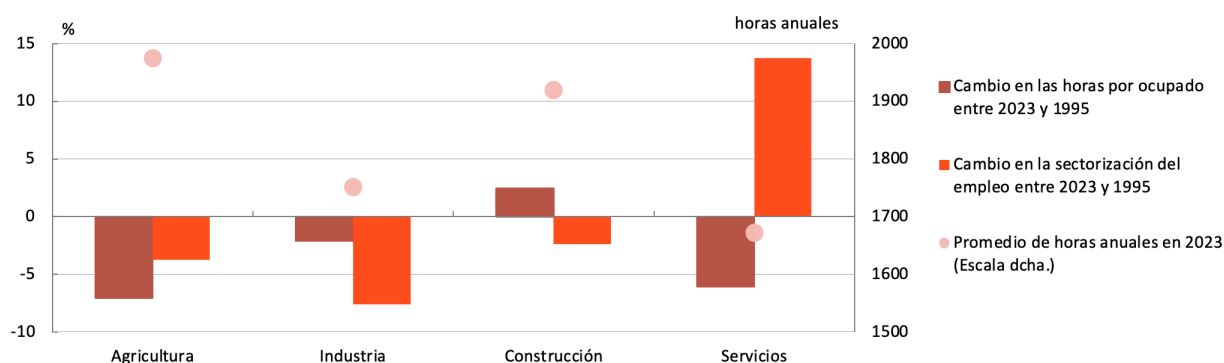
Figura 1. Tendència històrica de la jornada laboral setmanal a Espanya

Font: Institut Nacional d'Estadística i Banc d'Espanya

El canvi en l'estructura productiva de l'economia ha estat un dels factors que més han contribuït al perfil històric descendent de les hores per ocupat. Per branques d'activitat, les hores treballades per ocupat van disminuir entre 1995 i 2023 en tots els sectors, excepte en la construcció, on van augmentar un 2,4%. Però, a més, l'especialització creixent en les branques de serveis ha contribuït de manera especial, exercint una pressió a la baixa addicional, atès que és el sector amb un nombre més baix d'hores per ocupat (figura 2). En concret, el canvi en la composició de l'ocupació per branques productives explica prop del 20% de la disminució de les hores per treballador en aquest període, i compensa amb escreix l'augment observat en la construcció.

Figura 2. Canvi a l'estructura productiva des de 1995 i jornada mitjana anual el 2023

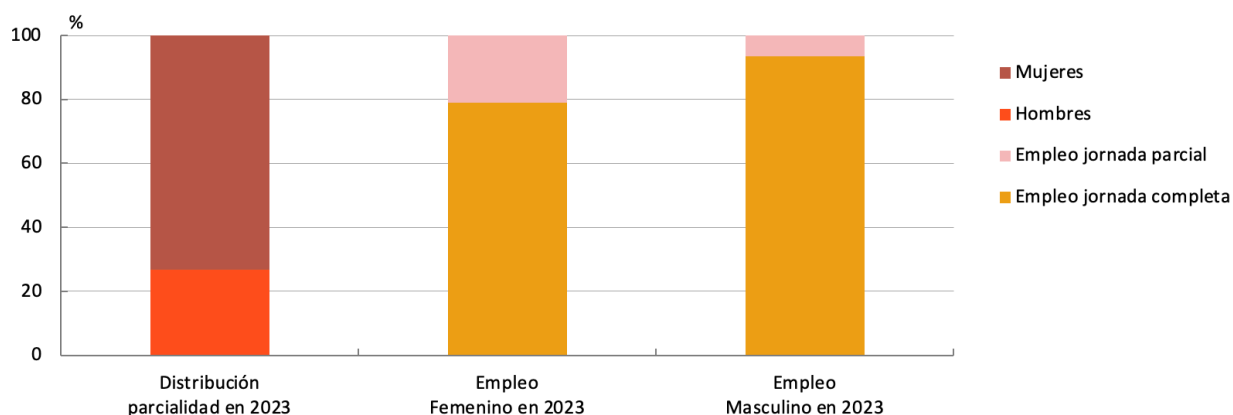
Font: Institut Nacional d'Estadística i Banc d'Espanya

D'altra banda, el nombre d'hores per treballador pot disminuir si es redueixen les hores dels treballadors tant a temps complet com a temps parcial, però també si hi ha un augment de la proporció de treballadors a temps parcial en l'economia. En les últimes dècades, a Espanya, la jornada setmanal del treballador mitjà a temps complet s'ha reduït en cinc hores entre 1987 i 2023 (de 38 a 33 hores). Per la seva banda, la jornada del treballador a temps parcial s'ha mantingut per sota de la meitat de la jornada completa (entorn de les 17 hores). Al descens de la mitjana d'hores treballades a la setmana va contribuir addicionalment la forta embranzida observada en la ràtio de parcialitat, que es va elevar des del 5,2 % el 1987 fins al 13,3 % el 2023. Aquest increment de la taxa de parcialitat va contribuir en al voltant de la tercera part de la reducció de la jornada laboral, mentre que la retallada de la jornada a temps complet va ser la responsable de la resta.

En gran manera, aquest augment de la parcialitat ha vingut de la mà de la incorporació de la dona al mercat laboral. En les últimes dècades, la taxa de participació femenina –definida com el percentatge de dones actives sobre el total de dones en edat de treballar– s'ha incrementat significativament, des del 30 % a l'inici de 1987 fins al 54 % el 2023. En paral·lel, ha augmentat l'ocupació a temps parcial, ja que, dins del conjunt d'ocupats amb un contracte d'aquest tipus, hi ha una diferència substancial entre la proporció d'homes i la de dones, entre les quals la parcialitat és molt superior. En concret, el 2023, tres de cada quatre ocupats a temps parcial eren dones (proporció que era fins i tot més gran a la fi dels 80, quan es xifrava en quatre de cada cinc). Com a resultat, entorn del 21 % de l'ocupació femenina treballa a temps parcial enfront de

menys del 7 % en el cas dels homes (figura 3). La parcialitat ha presentat un perfil creixent en tots dos casos, però menys pronunciat entre els homes, per la qual cosa aquest diferencial ha augmentat lleument.

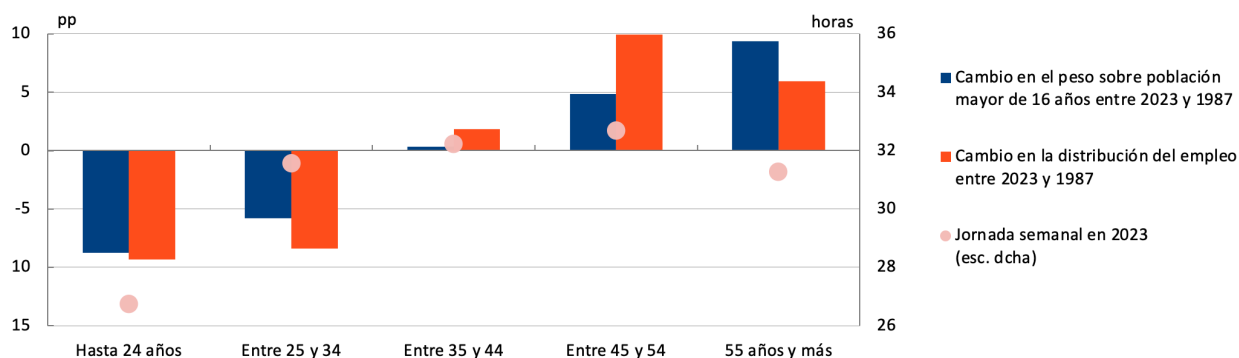
Figura 3. Distribució de la parcialitat per gènere

Font: Institut Nacional d'Estadística i Banc d'Espanya

D'altra banda, el canvi en l'estructura demogràfica per edats també ha tingut un cert impacte en l'evolució del nombre d'hores treballades per ocupat. Des de finals dels 80, el col·lectiu laboral que, des de la perspectiva de l'edat, va experimentar un augment relatiu més alt va ser el de les persones d'entre 45 i 54 anys. Atès que els individus en aquest rang d'edat són els que tenen la jornada laboral de més durada, això va redundar en un impacte positiu lleuger sobre la durada mitjana de la jornada laboral (figura 4). No obstant això, en els últims anys, l'envelliment demogràfic i el retard en l'edat de jubilació han restat dinamisme a aquest col·lectiu en favor del de més edat, que té jornades laborals més reduïdes.

Figura 4. Canvi a l'estructura demogràfica per edats des del 1987 i jornada setmanal mesurada el 2023

Font: Institut Nacional d'Estadística i Banc d'Espanya

A tall de resum de l'impacte de les diferents variables considerades sobre l'evolució de la jornada laboral mitjana, el quadre 1 inclou resultats obtinguts en l'estimació de regressions en les quals s'han inclòs variables amb possibles efectes sobre el nombre d'hores per ocupat. Per a l'anàlisi, s'ha recorregut a la informació de microdades de l'EPA⁸ i l'estimació de

8. La variable dependent utilitzada és la suma del nombre d'hores efectives dedicades en l'ocupació principal i del nombre d'hores efectives treballades en l'ocupació secundària durant la setmana de referència de l'enquesta. Entorn del 5 % dels ocupats enquestaats no declaren el nombre d'hores efectives en l'ocupació principal, mentre que no es produeix falta de contestació sobre aquest tema en relació amb l'ocupació secundària. La consideració que, en aquests casos, el nombre d'hores efectives treballades és zero condueix a una estimació del nombre total d'hores efectives treballades molt similar al nombre total d'hores efectives treballades que apareix en la web de l'INE, de manera que es produeix un biaix que, en tot cas, a més de no ser significatiu, és molt inferior que si no es tinguessin en compte els registres d'ocupats sense declarar hores efectives en l'ocupació principal.

les regressions s'ha fet controlant per comunitats autònomes. El període utilitzat és, en aquest cas, notablement més curt⁹ que en l'anàlisi tendencial.

La columna 6 de la figura 5, que analitza els efectes de cada variable una vegada s'han inclòs totes les altres, mostra que el determinant més gran de la durada de la jornada laboral és la parcialitat. En concret, la durada de la jornada dels treballadors a temps parcial és, en mitjana, inferior a la dels qui treballen a temps complet en gairebé 16 hores. Quant al gènere, les dones treballen, de mitjana, menys que els homes a la setmana, al voltant de dues hores, fins i tot després de controlar la proporció més gran de dones que treballen a temps parcial. Els individus de gairebé tots els grups d'edat treballen, de mitjana, més hores que els qui tenen menys de 25 anys, amb l'excepció dels més grans de 55 anys, que treballen de mitjana gairebé una hora menys que els més joves. Això últim podria reflectir la incidència dels mecanismes de jubilació anticipada parcial que contemplen jornades laborals més curtes. Per nivell educatiu, les diferències són reduïdes entre els treballadors amb nivells d'educació mitjana i alta, i una mica més grans entre aquests últims i els qui tenen un nivell educatiu baix, que treballen en mitjana una mica més de mitja hora a la setmana menys. Per tipus de contracte, els temporals tenen una jornada setmanal mitjana lleugerament inferior a la dels indefinits. Finalment, per branques productives, les estimacions confirmen que és en els serveis i, en concret, en les branques de no mercat, en què la jornada setmanal és inferior, seguits, per aquest ordre, de l'agricultura, els serveis de mercat, la indústria i la construcció.

Figura 5. Impacte sobre el nombre d'hores treballades a la setmana de característiques demogràfiques i laborals (a)

Variable dependiente: número de horas efectivas trabajadas a la semana		Período de estimación: primer trimestre de 2014 - cuarto trimestre de 2023 (b)					
Variables explicativas:	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	
Género							
Mujer	-4.777***	-2.133***	-2.153***	-2.037***	-2.046***	-1.582***	
Tipo de jornada							
Parcial		-16.099***	-16.078***	-16.175***	-15.555***	-15.734***	
Edad							
Entre 25 y 34 años			0.849***	1.010***	0.864***	0.895***	
Entre 35 y 44 años			0.892***	1.038***	0.608***	0.725***	
Entre 45 y 54 años			0.724***	0.827***	0.235***	0.551***	
55 años y más			-0.915***	-0.809***	-1.513***	-0.879***	
Educación							
Media				0.414***	0.180***	0.495***	
Alta				-0.570***	-0.586***	0.559***	
Tipo de contrato							
Temporal					-0.430***	-0.178***	
Sector de actividad							
Industria						1.124***	
Construcción						1.475***	
Servicios de mercado						0.726***	
Servicios no de mercado						-2.134***	
Constante	33.314***	34.734***	34.239***	33.984***	34.407***	33.478***	
Número de observaciones	1,928,813	1,928,813	1,928,813	1,928,813	1,588,253	1,588,253	
Coeficiente de determinación ajustado	0.023	0.137	0.138	0.139	0.163	0.169	
Efectos fijos de Comunidad Autónoma	SI	SI	SI	SI	SI	SI	

Font: Banc d'Espanya

a. Els coeficients estimats fan referència a l'efecte diferencial en el nombre d'hores efectives treballades per ocupat a la setmana en relació amb el col·lectiu base en cada categoria davant d'un canvi unitari a la variable explicativa corresponent. En cada cas, i segons les variables explicatives incloses en les diferents regressions, el col·lectiu base està format pel grup d'homes, de menys de 25 anys, amb educació baixa, ocupats a l'agricultura, amb jornada completa i contracte indefinit. Un asterisc indica un nivell de significativitat del 10 %, dos del 5 % i tres de l'1 %.

b. Sense incloure els anys 2020 ni 2021 per evitar que els efectes de la crisi sanitària contaminin el mateix.

9. A més, es prescindeix dels anys 2020 i 2021 amb l'objectiu d'evitar que els efectes de la crisi sanitària contaminin l'anàlisi.

Conclusions

El nombre mitjà d'hores treballades per ocupat és un element rellevant de la caracterització de la tendència a llarg termini i els moviments cíclics de l'ocupació. El seu perfil històric descendent al llarg de les últimes dècades ha limitat la contribució del factor treball al creixement de la producció. Aquesta reducció s'explica pel progrés tecnològic i altres canvis estructurals esdevinguts en els últims quaranta anys, la qual cosa inclou l'augment de la grandària del sector serveis, la progressiva incorporació laboral de les dones (entre els qui és més freqüent l'ocupació a temps parcial) i, més recentment, les modificacions en l'estructura demogràfica per edats.

De cara al futur, resulta previsible que el perfil de caiguda de les hores treballades per ocupat es prolongui en els pròxims anys. L'envelliment demogràfic progressiu, en què ja estem immersos, exercirà una pressió a la baixa sobre la jornada laboral mitjana, a mesura que augmenti el pes dels treballadors de més edat en el conjunt de l'ocupació. Aquest últim col·lectiu té, de mitjana, una durada de jornada més baixa, aspecte que es veurà reforçat per la previsible prolongació de la vida laboral a través del retard en l'edat de jubilació i pels possibles incentius a la jubilació parcial. A més, cal esperar que continuï el guany de pes dels serveis dins del conjunt de l'activitat econòmica, la qual cosa també tendria a reduir la xifra mitjana d'hores treballades.

Referències bibliogràfiques

- BOPPART, Timo; KRUSELL, Per (2020). «Labor Supply in the Past, Present, and Future: A Balanced-Growth Perspective». *Journal of Political Economy*, vol. 128, núm. 1. DOI: <https://doi.org/10.1086/704071>
- BOTELHO, Vasco; CONSOLO, Agostino; DIAS DA SILVA, António (2021). «Hours worked in the euro area». *European Central Bank Economic Bulletin*, núm. 6/2021 [en línia]. Disponible a: https://www.ecb.europa.eu/press/economic-bulletin/articles/2021/html/ecb.ebart202106_01~9c1a646a58.en.html
- CUADRADO, Pilar (2023). «Un análisis de la evolución de las horas trabajadas por ocupado en España: desarrollos tendenciales y evolución reciente». *Boletín Económico - Banco de España*, 2023/T1, 14. DOI: <https://doi.org/10.53479/29650>

Citació recomanada: CUADRADO, PILAR. «Anàlisi de l'evolució de la jornada laboral a Espanya». *Oikonomics* [en línia]. Novembre 2024, núm. 23. ISSN 2330-9546. DOI: <https://doi.org/10.7238/o.n23.2417>

Pilar Cuadrado

pcuadrado@bde.es

Banc d'Espanya. Departament d'Anàlisi de la Situació Econòmica

Llicenciada en Ciències Econòmiques, Universitat Complutense de Madrid (1988), treballa actualment al Banc d'Espanya com a economista investigadora a la Divisió d'Anàlisi i Previsió de l'Activitat i els Preus del Departament d'Anàlisi de la Situació Econòmica de la Direcció General d'Economia. Anteriorment, va treballar en altres divisions del Banc i també a l'IRYDA, dependent del Ministeri d'Agricultura. La seva tasca se centra principalment en l'oferta de l'economia espanyola. La seva recerca es basa principalment en temes relacionats amb demografia, producte potencial i la bretxa de producció, així com aspectes del mercat de treball (com projeccions de la taxa de participació o estimacions del capital humà) i l'evolució de la productivitat i impactes de les reformes estructurals. Ha participat com a membre de l'Output Gap Working Group de la Comissió Europea i del Task Force on Potential Output del Banc Central Europeu.

Els textos publicats en aquesta revista estan subjectes –llevat que s'indiqui el contrari– a una llicència de Reconeixement 4.0 Internacional de Creative Commons. Podeu copiar-los, distribuir-los, comunicar-los públicament i fer-ne obres derivades sempre que reconegueu els crèdits de les obres (autoria, nom de la revista, institució editora) de la manera especificada pels autors o per la revista. La llicència completa es pot consultar a <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ca>.

ODS

